

UOT 81.

HEYDƏR ƏLİYEV NİTQİNDƏ FRAZEOLoji FEİLLƏR
(*Ulu öndərin yüz illiyinə həsr olunur*)**Sevda Caid qızı Novruzəliyeva***Azərbaycan Tibb Universitetinin dosenti***ORCID:** 0009-0007-9535-7799**E-mail:** sevda.novruzaliyeva@mail.ru**Nüşabə Əjdər qızı Əliyeva***Azərbaycan Tibb Universitetinin baş müəllimi***ORCID:** 0009-0008-5052-4722**E-mail:** nushabe.aliyeva@bk.ru

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, Azərbaycan, nitq mədəniyyəti, linqvistik, frazeoloji feil, siyasi-diplomatik, ədəbi-bədii.*

Ключевые слова: *Гейдар Алиев, Азербайджан, культура речи, лингвистика, фразеологический глагол, политико-дипломатический, литературно-поэтический.*

Key words: *Haydar Aliyev, Azerbaijan, speech culture, linguistic, phraseological verb, political-diplomatic, literary-poetic.*

Bu məqalə Heydər Əliyevin nitqində (çıxışlarında, söhbətlərində, görüşlərində) rastlanan frazeoloji feillərin tədqiqinə həsr olunur. Ulu öndərin çıxışlarından tərtiblənən tək cə üç cildli “Heydər Əliyev və mədəniyyət” adlı kitabda yüzlərlə frazeoloji feil yer alır, hər biri dəfələrlə işlənməklə. Onların haradasa yarısı dörd cildli Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində yoxdur. 2006-cı ildə çıxan bu linqvistik qaynağın frazeoloji feillər baxımından söz baqajı mərhum dilçi professor Əliheydər Orucovun başçılığı ilə bir qrup dilçi alimin 1964-1987-ci illərdə tərtib etdikləri 4 cildli Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinə tam uyğun gəlir. Böyük ədiblərin, özəlliklə Mirzə İbrahimov, Mircəlal Paşayev kimi böyük yazarların nəsr əsərləri frazeoloji feillərlə doludur, gələcək leksikoqraflar onlardan yararlısalar, frazeoloji feillərlə dolu olan sanballı bir izahlı lüğət ortaya gələcək. Bu məqalədə hər başlıqdakı frazeoloji feil azərbaycanca, türkcə və ingiliscə olaraq təqdim olunur.

Hər bir dili, o sıradan onun bir linqvistik qolu olan frazeoloji vahidləri xalq yaradır. Xalq dilindən sızılan sözlər zaman-zaman böyük ədiblərin əsərləri ilə ədəbi dilə yol tapır. Frazeoloji birləşmələr nitqə səmimilik, millilik, doğmalığ, soy-kökə bağlılıq, mənə və zövq qatır. Nizami poeziyasının əslindən (farscasında), Füzuli poeziyasının azərbaycancasında, böyük ədiblərimizin əsərlərində bol-bol sərgilənən frazeologizm və idiomlar onların sənətinə mənə və yüksəliş verib.

Bu məqalədə ulu öndərin 20 frazeoloji feili araşdırılır. Ulu öndərin çıxışlarında, söhbətlərində olan frazeoloji bolluq onunla bağlıdır ki, bu böyük insan Naxçıvanda orta təhsilini azərbaycanca alıb, özünün dediyi kimi, kasıb bir ailədə dünyaya gəldiyi üçün onun danışıqında, həyat tərzində, məsələlərə sərgilədiyi münasibətdə dərin millilik duyulur.

Bəyanat vermək (1,290), beyanat vermek, to address a speech

Novruz bayramı ilə bağlı keçirilən bir şənlikdə ulu öndər apardığı siyasi müzakirələrə işıq salarkən “bəyanat verdik” diplomatik-siyasi frazeoloji feilini səsləndirir. Bu feil “rəsmi olaraq açıqladıq” mənasına gəlir (2, s.292):

Keçən il oktyabr ayının 10-da Azərbaycan və Ermənistan Prezidentləri olaraq birgə bəyanat verdik ki, biz bu prinsipləri qəbul edirik və bunların əsasında məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik.

“Azərbaycan, Ermənistan, prezident, bəyanat, prinsip, məsələ, sülh” adlı 7 isim kontekstində bir siyasi hədəfə yönələn sözlər sırasıdır. Bu yeddi ismin başında “Azərbaycan”, sonunda “sülh” dayanır.

Danışmaq aparmaq (1,532), konuşma aparmak, to deliver a speech (3,1047)

Naxçıvanda yerləşən Bəhruz Kəngərli muzeyinin açılışında ulu öndər Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsindən danışarkən, “müzakirələr edirdim” mənasında “danışmalar aparırdım” frazeoloji feilini çıxışında səsləndirib (4, s.447):

Həm Ermənistan tərəfi ilə, həm də Türkiyənin rəhbərləri ilə daim danışmalar aparırdım.

“Danışmalar aparmaq” barışa aparan siyasi yolda diplomatik bir frazeoloji feildir. Buna diqqət yetirək ki, ulu öndər Ermənistan üçün “Ermənistan tərəfi”, amma Türkiyə üçün “Türkiyənin rəhbərləri” ifadəsini işlədir. Bundan bu qənaət alınır ki, ulu öndər üstüörtülü bir tərzdə Ermənistanı dövlət yox, rejim sayır. “Ermənistan, Türkiyə, rəhbər, danışmaq” dördlüyündə mətn içi mənə əlaqəsi var.

Didərgin düşmək (1,618), didərgin düşmək, to fall into trouble

“Uşaqlar dünyanın sevincidir” adlı şənliyə qatılan ulu öndər çıxış edir və “yurdundan qovulub ayrı yerlərdə yaşamışdır” mənasında qaçqınların yaşadığı vəziyyəti açıqlayan “didərgin düşmüşdür” frazeoloji feilinə müraciət edir (2, s.347):

Uşaqlarımızın bir qismi yerindən-yurdundan didərgin düşmüşdür. İndi onlar qaçqın, köçkün ailələrində yaşayırlar.

Qeyd edək ki, “didərgin düşmək” bir frazeoloji vahid olaraq, “evindən-eşiyindən”, “yerindən-yurdundan” yer zərfliklərindən sonra işlənir. Mətnə “uşaq, didərgin, yer-yurd, qaçqın, köçkün” adlı isimlər qaçqın həyatına dair yaxın mənalı sözlər olmaqla qaçqınların düşdüyü vəziyyəti göz önündə canlandırır.

Həyatını itirmək, hayatını kəp etmək, to lose one's life

Hüseyn Cavidin ev muzeyinin açılışında ulu öndər repressiya qurbanlarını yad edərkən, “öldürülməklər” anlamında “həyatlarını itiriblər” frazeoloji feilini nitqində səsləndirir (4, s. 476):

Biz repressiya qurbanlarının xatirəsini yad edirik. Onlar vaxtı ilə repressiyaya məruz qalıblar, həyatlarını itiriblər, ailələrində çox böyük çətinliklər, məhrumiyyətlər yaranıbdır.

Mətnə “repressiyaya məruz qalıblar”, “həyatlarını itiriblər” sinonim mürəkkəb feillər olaraq, “ailələrində çox böyük çətinliklər, məhrumiyyətlər yaranıbdır” isə repressiyanın məntiqi sonucu olaraq gözə çarpır. Ulu öndər burada “həyatlarını itiriblər” feilini çox düzgün seçib, çünki haqq və düzlük yolunda öldürülənlər şəhid olduqları üçün onlar ölmür, sadəcə dünya həyatını itirirlər. Demək, adı keçən mətnə “həyatlarını itiriblər” feili “öldürülməklər” feilinin şəhidlik baxımından uğurlu bir sinonimidir.

Hörmətini qaldırmaq, sayğısını kaldırmaq, to remove one's respect

Bakıdakı xəstəxanada Bəxtiyar Vahabzadəni yoluxan ulu öndər dövlətin incəsənətə sayğısından söz açarkən, “hörmətini artırırıq” mənasını verən “hörmətini qaldırırıq” frazeoloji feilini səsləndirir. Bir cümlədə “sərgiyə qoyuruq”, “tərifləyirik”, “hörmətini qaldırırıq” olmaqla üç səbəb-nəticə feili gözə çarpır (5):

Bizdə rəssam bir şəkil çəkir, gətirib sərgiyə qoyuruq, onu tərifləyirik, hörmətini qaldırırıq.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinin ikinci cildində “hörmətini yerə vurmaq”, “hörmətdən salmaq” frazeoloji feilləri qeyd olunub, onlara antonim olan “hörmətini qaldırmaq”, “hörmətə mindirmək” isə gözə çarpmır (6, s. 401). Bu son ikisi sinonim feil olsa da, ulu öndər bir az bayağı səslənən “hörmətə mindirmək” variantını işlətmir, “hörmətə qaldırmaq” variantını üstün sayır.

İrad tutmaq, İrad tutmak

Sovet ideologiyasına uyğun yaradan ədibləri indiki prizmadan qınamaq, sıxma-boğmaya salmaq düzgün deyil. O əsərlərin hər biri artıq Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin mülküdür və bu mənəvi mülki kimsə yox edə bilməz. Bizləri məhz bu ruhda tərbiyələndirən ulu öndər bir ədəbi məclisdə etdiyi çıxışında “haqsız yerə qınamaq” mənasında “irad tutmaq” frazeoloji məsdərinə yer ayırır (2, s.308):

Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Rəsul Rza kimi böyük şairlərə, onların yaradıcılığında bugünkü günə uyğun olmayan hansısa nüansları tapıb, irad tutmaq, hesab edirəm ki, mənəviyyatsızlıqdır.

“Tapıb” feili bağlamasından bu anlaşılır ki, üç ədibin əsərləri qismən sovet ideologiyasından qaynaqlanıb, amma başlıca olaraq Azərbaycana – tarixi keçmişinə, ağrı-acısına, xoş günlərinə həsr olunub. “Mənəviyyatsızlıqdır” xəbəri ilə ulu öndər Azərbaycan ədəbiyyatının keçmişinə irad tutanları tarixi keçmişinə dəyər verməyən anlamında mənəviyyatsız adlandırır.

Qələmə almaq (7, 107), kaleme almak, to put pen to paper

Azərbaycanın tarixi keçmişinə dair yazılara dəyər verən ulu öndər Nəbi Xəzrinin yaradıcılığından söz açarkən, “yazıb yaradıbdır” anlamına gələn “qələmə alıbdır” bədii frazeoloji feili işlədir. Sitatda rastlanan “zəhmət çəkibdir”, “qələmə alıbdır” adlı iki frazeoloji feil arasında səbəb-nəticə əlaqəsi vardır (4, s.190):

Nəbi Xəzri - hesab edirəm ki, çox böyük zəhmət çəkibdir və tariximizin qədim dövrünə aid, millətimizin kökünü tanıdan hadisələri qələmə alıbdır.

Meydana atmaq (7,310), meydana atmaq, to put forward (3,497)

Ötən əsrin 70-ci illərindən – ulu öndərin hakimiyyətə gəlişindən başlayaraq Azərbaycanın böyük insanlarına ev-muzeyləri açmaq ulu öndərin mədəni fəaliyyətinin bir qoludur. Səməd Vurğunun ev muzeyində çıxış edərkən ulu öndər “irəli sürdük” demək olan “meydana atdıq” frazeoloji feilini işlədir (1, s.26):

1970-ci illərdə biz xalqımızın böyük şəxsiyyətlərinin ev muzeylərinin yaradılması fikrini meydana atdıq.

Meydana çıxmaq (7,250), meydana çıkmak, to come to view

“Azərbaycan internəşnəl” jurnalının yubileyinə həsr olunan mərasimdə ulu öndər çıxış edir, “aşkar olubdur” anlamında “meydana çıxıbdır” frazeoloji feilinə yer ayırır (2, s.250):

Bir gənc müğənnimiz var – Surxay Əsgərov. O, bir ildir ki, meydana çıxıbdır, çox gözəl gələcəyi olan bir gəncdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin bir əsərində “meydana çıxmaq” feili “meydana çıxmasalar” imlasında rastlanır (8):

Əgər xanım qızlar kişi kimi meydana çıxmasalar, vətən övladının gələcəyə arxayın olmağı çətindir.

Məsələ qaldırmaq, sorun kaldırmak, to raise a question

Ulu öndər tanınmış bir sənət adamı ilə görüşdə “məsələ müzakirə etmişdilər” mənasında “məsələ qaldırmışdılar” frazeoloji feilinin adını çəkir. Sitatda “bağlasınlar” feili erməni xislətinin iç üzünü açan uğurlu bir feildir. Belə ki, bir şeyin bir başqasına təbii yolla bağlılığı yoxsa, onları bir-birinə bağlayırlar, necə ki Dağlıq Qarabağın təbii olaraq Ermənistanla bağlılığı yox idi və ermənilər istəyirdilər ki, onları bir-birinə birləşdirsinlər (4, s. 91):

Mənim yadımdadır, 1950-ci illərdə ermənilər neçə dəfə məsələ qaldırmışdılar ki, Dağlıq Qarabağı Ermənistanla bağlasınlar.

Plan cizmaq, plan çizmek, to draw a plan (3, 855)

Naxçıvanda səfərdə ikən ulu öndər böyük rəssam Bəhrüz Kəngərli muzeyinin açılışına qatılır. O, çıxışında “planlaşdırıram” kimi anlaşılan “plan cızıram” frazeoloji feilinə müraciət edir, həm də “gün keçir” feilinin sinonimi olan “vaxt keçir” feilini ortaya qoyur, çünki dilimizdə “gün” ismi “vaxt” isminin sinonimi olur (4, s.447):

Mən söhbətimi ondan başladım ki, buraya gələndə özüm-özümə o qədər planlar cızıram ki, bir də görürsən, gün keçir, vaxt keçir, onların müəyyən hissəsini yerinə yetirə bilmirsən.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində “plan çəkmək”, “plan qurmaq”, “plan tökmək” adlı frazeoloji vahidlər olsa da, xalq dilində işlək olan, ulu öndərin səsləndirdiyi “plan cizmaq” yoxdur (7, s.609).

Rəvac vermək (7, 655), revaç vermek, to give an advantage

Müharibəni dağıdıcı faktor olaraq qınayan ulu öndər Yunesko-nun baş direktoruna göndərdiyi məktubunda “şərait yaradır” mənasında “rəvac verir” frazeoloji feilinə müraciət edir (2, s.137):

Əgər bir kəs müharibənin mümkünlüyünü qəbul edirsə, deməli, onun başlanmasına rəvac verir.

Üzeyir Hacıbəyovun 1925-ci ildə yazdığı bir elmi məqaləsində “rəvac vermək” rastlanır (9):

Şərq musiqinin yollarını müsbət bir sürətdə təyin etmək və o yollar üzərində musiqimizin tərəqqisinə rəvac vermək üçün çoxdan bəri bir musiqi məktəbinə ehtiyac var idi.

Söhbət salmaq, sohbet salmak, to take a speech

Bəxtiyar Vahabzadənin yanına xəstəxanaya gedən ulu öndər onunla səmimi söhbət zamanı “danışmağa başladın” anlamına gələn “söhbət saldın” frazeoloji feilinə yer ayırır (2 s.15):

Bu söhbəti sən saldın, mən də bir daha deyirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda mübarizədə Bəxtiyar Vahabzadənin xidmətləri böyükdür.

Dilimizdə “söz açmaq”, “söz salmaq”, “söhbət açmaq” kimi sinonimləri olan “söhbət salmaq” leksik vahidi Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinin dördüncü cildində yoxdur (10, s. 144).

Söhbət aparmaq, sohbet aparmak, to lead a speech

Ulu öndər Azərbaycan yazıçılarının 10-cu qurultayındakı çıxışında yazıçılara xitabən “fikir mübadiləsi edirəm” mənasında “söhbət aparıram” frazeoloji feilini səsləndirib (4,s.144):

Mən bu gün sizinlə çox açıq, səmimi söhbət aparıram. Ürəyimdə olan sözləri sizə dedim.

Stimul vermək, stimüle vermek, to give a stimulation

“Bakılı oğlanlar” yumor komandası ilə görüşən ulu öndər söhbət zamanı “canlandırmaq” mənasına gələn “stimul vermək” frazeoloji feilini öz nitqinə qoşur və bir cümlədə “anşlaq”

adlı daha bir Avropa kökənli ismə yer ayırır (4, s.276):

Anar deyir ki, anşlaqla keçir, yəqin ki başqalarına stimül vermək istəyirsiniz.

“Rəğbətləndirmə, şirnikləndirmə” demək olan latınca “stimulus” isminin yaxın oxunuş forması “stimul” ismi ilə qrammatik əlaqədən yaranan “stimul vermək” çağdaş akademik və işgüzar kommunikasiyada çox rastlanan bir qrammatik vahiddir.

Torpağa vermək, torpağa vermek, to put in the ground

H.Cavidin nəşinin Sibirdən Naxçıvana gətirdiyini deyən ulu öndərin çıxışında “dəfn edək” mənasında “torpağa verək” frazeoloji feili gözə çarpır (4, s.139):

Gətirdik buraya və o vaxt mən elan etdim ki, onu adi qəbiristanda yox, Naxçıvan şəhərinin mərkəzində, öz ata-baba evinin yanında, - ora elə şəhərin mərkəzi idi, - torpağa verək və böyük bir abidə yaradaq.

Böyük şairin ədəbi irsinə sayğı olaraq, ulu öndər ölürlik bildirən “dəfn edək” feilini işlətmir, əbədiyaşarlıq bildirən “torpağa verək” feili işlədir. “Naxçıvan şəhərinin mərkəzində”, “öz ata-baba evinin yanında”, “ora elə şəhərin mərkəzi idi” kontekstində sinonim anlayışlardır.

Dahi şair Nizami yaradıcılığında torpaq anlayışı canlılığın, rəğbətlənmənin, şirniklənmənin, tərəqqinin, yeniləşmənin, bolluğun, tərəvətin simvoludur. “Torpağa vermək” bu yanaşmadan qaynaqlanır. Bunları bizlərdən dərin bilən ulu öndər necə ki Hüseyn Cavid üçün “torpağa verək” deyir, eləcə də Nizami Gəncəvi üçün “torpağa veriblər” deyir (4, s.289):

Səkkiz yüz il bundan öncə bizim dahi şairimiz Nizami Gəncəvini burada (Gəncədə) torpağa veriblər.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinin 4-cü cildindəki “torpaq” ismində “torpağa tapşırmaq”, “torpağa təslim etmək”, “torpağa gömmək” var, amma “torpağa vermək” yoxdur (10, s.360).

Üzərinə məsuliyyət götürmək, üzerine sorumluluk almak, to take responsibility (3, 960)

ABŞ-da Azərbaycan Mədəniyyət Cəmiyyətinin təmsilçiləri ilə görüşdə Heydər

Əliyev “məsuliyyətə yüklənərkən” anlamında “məsuliyyəti üzərimə götürərkən” zaman zərfliyinə müraciət edir. O, “bu məsuliyyət” dedikdə Azərbaycan rəhbərliyi göz önünə alır. Sitatda “həlak ola bilərəm” feili “öz əcali ilə ölə bilərəm” deyil, “vətən, dövlətçilik, sağlam ideya uğruna ölə bilərəm” deməkdir (2, s.130):

Mən bu məsuliyyəti üzərimə götürərkən dərk etmişəm ki, xalqımın, millətimin yolunda həlak ola bilərəm.

Azərbaycanca “götürmək”, türkcə “almak”, ingiliscə “to take” eyni mənalı məsdərlərdir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinin üçüncü cildində “məsuliyyət daşımaq” var, amma “üzərinə məsuliyyət götürmək” yoxdur (7, s.353). Qeyd edək ki, “məsuliyyət daşımaq” və “üzərinə məsuliyyət götürmək” fərqli anlayışlardır. İkincisinə cəsarət xasdır. Ulu öndər “bu məsuliyyəti üzərimə götürəkən” ifadəsi ilə bunu deyir ki, o, ağır dövlət yükünü çiyinə alarkən həyatını düşünməyib, Azərbaycanı parçalamaqdan qorumağa yönələn amalını düşünüb.

Veto qoymaq, veto koymak, to put a veto (3, 907)

“Bir siyasi qərarın keçməsinə qarşı çıxmaq” anlamında “veto qoymaq” diplomatik yönlü frazeoloji məsdər olaraq ulu öndərin Lissabon sammitindəki çıxışında “veto qoydum” feil formasında rastlanır (4, s.155)

Demək, belə çıxırdı ki, iki gün ərzində ATƏT-in zirvə görüşü keçib və adamlar artıq bir neçə saatdan sonra dağılmalıdır, görüş qurtarır. Mən axşam buna veto qoydum.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinin 4-cü cildində olan “veto” ismində siyasi-diplomatik məzmunlu “veto qoymaq” yoxdur (10, s.472).

Vəcdə gəlmək (10, 473), *vecde gelmek, to go into ecstasy*

Tanınmış rusiyalı müğənni Alla Puqaçovanın Bakıda konserti olur, ulu öndər müğənni ilə görüşəndə “özündən çıxacaq qədər çöşmüşdular” mənasını verən “vəcdə gəlmişdilər” bədii-sənət frazeoloji feilini nitqinə qoşur (4, s.342):

Siz özünüz görürdünüz, salondakılar sizin çıxışınızdan sadəcə olaraq vəcdə gəlmişdilər. Siz olduqca böyük zövq verdiniz.

Bir insan dərin məzmunlu bir şeirdən, qəlbə toxunan bir musiqidən, dahi bir rəssamın bir tablosunu canlı olaraq görməkdən, təbiətin ovsunlayıcı bir mənzərəsini seyr etməkdən, ağıl çəşdirəcək qədər cəlbedici olan bir gözələ baxmaqdan vəcdə gələ bilər. Kiçik bir sitatda “salon, çıxış, vəcd, zövq” adlı leksik dörtlüyü kontekstində yaxın mənalı sözlərdir. Həm də “vəcdə gəlmişdilər”, “zövq verdiniz” adlı iki frazeoloji feil arasında doğmaliq və yaxınlıq var, çünki insan vəcdə gələndə zövq alır.

Yerinə düşmək (10,584), *yerinə düşmek*

Süleyman Rüstəmin 90 illik yubileyində Heydər Əliyev çıxış edir, bu zaman “tam vaxtıdır” mənasında “yerinə düşərdi” frazeoloji feilinə öz çıxışında yer ayırır. Bu feil xalq danışıq dilində, yazarların əsərlərində çox rastlanır (2, s.305):

Bilirsiniz, mən bunu keçmişdə demişəm, bu gün də təkrar etməyim yerinə düşərdi. Hansı dövrdə hansı şair padşahları vəsf etməyibdir? Hansı dövrdə hansı şair, hansı yazıçı yaşadığı dövrü tərənnüm etməyibdir?

“Şair, yazıçı, vəsf, tərənnüm” olmaqla 4 isim poeziya və nəsrə, “dövr, padşah” isə 2 isim olmaqla dövlətçilikdə yaxın mənalı sözlərdir. Burada “poeziya, nəsr, dövr” üçlüyünün keçmişə, indiyə və gələcəyə aidliyindən söz açılır.

Problemin aktuallığı. Bu mövzunun aktuallığı odur ki, çağdaş Azərbaycan dilçiliyi üçün olduqca gərəkli bir problemin – Ulu öndərin zəngin nitqində ayrı-ayrı illərdə səslənən feillərin linqvistik-ədəbi yolla araşdırılmasına həsr olunub. İkinci aktuallığı odur ki, o böyük şəxsiyyətin işlətdiyi 20 frazeoloji feilə müraciət etməsinin səbəbləri incələnir. Üçüncü aktuallığı odur ki, səriştəli dilçi alimlər böyük liderin nitqini onun kitablarından mütaliə edərək, müasir Azərbaycan dilçiliyi üçün kara gələn linqvistik nüansların işıqlandırılmasına həvəslənəcəklər.

Problemin elmi yeniliyi. Heydər Əliyevin nitqi zəngin, informasiyaverici və motivasiyaedici olduğundan bu nitq bir çox humanitar elm sahələri üçün elmi yeniliklərə sahibdir. Bu məqalənin elmi yeniliyi odur ki, frazeoloji feillər ulu öndərə məxsus nitq prizmasından araşdırılır və zənnimizcə, onun nitqi frazeoloji feillər baxımından hələlik öyrənilməyib.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Bu məqalədə rastlanan frazeoloji feillər “Heydər Əliyev və Mədəniyyət” kitabının 2-ci və 3-cü cildlərindən iqtibas olunub. Məqalənin praktik önəmi odur ki, Azərbaycan dilçilik sahəsində çalışan alimlər, doktorantlar və tədqiqatçılar məqalədə yer alan mülahizə, irad və alınan nəticələrə istinad edərək, öz elmi işlərində istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Orucov Ə. Azərbaycan dili izahlı lüğəti. I cild. Bakı: Şərq-Şərb, 2006, 744 s.
2. Heydər Əliyev və mədəniyyət, II cild, 1997-1998, Bakı, Nurlar, 2008, 520 s.
3. Musayev O., İngiliscə-Azərbaycanca lüğət. Bakı: Şərq-Şərb, 2004, 1320 s.
4. Heydər Əliyev və mədəniyyət, III c., 1999-2003. Bakı: Nurlar, 2008, 792 s.
5. [https://www.aliyev-heritage.org/haydaraliyevs heritage center](https://www.aliyev-heritage.org/haydaraliyevs%20heritage%20center)
6. Orucov Ə. Azərbaycan dili izahlı lüğəti, II cild. Bakı: Şərq-Şərb, 2006, 792 s.
7. Orucov Ə. Azərbaycan dili izahlı lüğəti, III cild. Bakı: Şərq-Şərb, 2006, 672 s.
8. <https://www.obastan.com/millet/C.Məmmədquluzadə>.
9. [https://www.obastan.com/yazar/Üzeyir Hacıbəyov](https://www.obastan.com/yazar/Üzeyir%20Hacıbəyov) .
10. Orucov Ə. Azərbaycan dili izahlı lüğəti, IV cild. Bakı: Şərq-Şərb, 2006, 712 s.

С.Д. Новрузалиева, Н.А. Алиева

**Фразеологические глаголы в речи Гейдара Алиева
Резюме**

В этой статье, изучающей речь Гейдара Алиева с точки зрения лингвистики, рассматриваются 20 фразеологических глаголов и объясняются причины, по которым великий лидер их использовал.

В данной статье собраны фразеологические глаголы, имеющие политико-дипломатическое содержание - такие как «наложить вето», «выступить с заявлением», «вести переговоры», «взять на себя ответственность», «поднять вопрос». Есть один, в котором есть содержание беженцев - например, «попасть в изгнание». Есть и такие, которые имеют литературно-художественное содержание – например, «дойти до экстаза», «дать стимул», «взяться за перо». Остальные - активные глаголы в повседневной жизни - типа «нарисовать план» и так далее.

S.J. Novruzaliyeva, N.A. Aliyeva

**Phraseological verbs in Haydar Aliyev's speech
Summary**

In this article which studies Haydar Aliyev's speech from the point of view of linguistics, 20 phraseological verbs are examined, and the reasons why the great leader used them are explained.

There are such phraseological verbs in this post that they are political-diplomatic contents — such as “to put a veto”, “to address a speech”, “to deliver a speech”, “to take responsibility”, “to raise a question”. There is such that it is refugee content like “to fall into trouble”. There are those who are literary-poetic-art - such as “to go into ecstasy”, “to give a stimulation”, “to put pen to paper”. The rest are active verbs in the daily life process - such as “to draw a plan” and so on.

Redaksiyaya daxil olub: 29.01.24